

Soru-Cevap

Haracî Arazinin Vakfedilmesi

Yusuf Ebu İslam'a

Soru:

Allah sizi mübarek kılsın ve ilminizden bizi faydalandırsın. Ancak Şeyhimiz, müsaadenizle iki sorum olacak: Birincisi: Vakfetmede, vakfeden kişinin vakfettiği şeyin rakabesine yani aynine sahip olmasının şartının delili nedir? İkincisi: Arazide tasarrufta bulunurken vakfetmenin dışında öşrî veya haracî arazinin arasını ayıran başka hükümler de var mıdır? Allah bizim ve hizbimiz için ömrünüzü mübarek kılsın, size afiyet versin ve Allah sizin elinizle fetih versin.

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh

Birincisi: Haracî arazinin vakfedilmesi meselesinde, fakihler arasında ihtilaf vardır.

1- Bazıları, üzerine inşa edilen binaların veya ekilen mahsullerin vakfedilmesinin caiz olduğunu söylemiştir. Örneğin sahip olunan haraci arazinin üzerine bir okul inşa edilmişse, onun öğrenciler için vakfedilmesi caiz olması gibi... Veya örneğin haracî araziye zeytin ağaçları dikilmişse, bu vakfenin daimi bir şekilde olması şartıyla onun meyvelerinin muhtaç olanlara vakfedilmesinin caiz olması gibi:

Mevsuatü'l-Fıkhiyye el-Kuvettiyye'de şöyle geçmektedir:

[İbn Abidin, Hassâf'ın şöyle dediğini nakletmiştir: (Şayet arazi kiralık olarak bina inşa edenlerin elindeyse çarşı dükkanlarının vakfedilmesi caiz olup biz onları varis olan ve aralarında paylaşan bina sahiplerinin ellerinde olarak gördüğümüzden dolayı Sultan onları oradan çıkaramaz, Sultan bu hususta onlara karşı çıkamaz ve bundan dolayı onları rahatsız edemez. Zira onlardan alınan bir gelir vardır. Bunlar selefin halefleri arasında dolaşmakta olup üzerinden asırlar geçse de onları satmak ve kiralamak onların elindedir. Onların vasiyet etmeleri, binalarını yıkmaları, onları restore etmeleri ve başka binalar inşa etmeleri caiz olduğu gibi aynı şekilde vakfetmeleri de caizdir.) İbn Abidin şöyle dedi: Onu fetihte onaylamış olup ona bakışı sürekli kalıcılığı yönünde olmalıdır.

Şayet arazinin üzerine bir şeyler dikildiyse, onun vakfedilmesi hakkındaki hüküm, binanın hükmü gibidir. Ama arazide yapılan şey sadece toprağı sürme veya gübrelemeyse, onun vakfedilmesi doğru değildir.] Bitti.

2- Onlardan bazıları, geçici bir şekilde olsa da menfaatinin vakfedilmesini caiz görmüşlerdir. Örneğin onlardan birisi bir yılığına bir ev kiralamış olsa, onun bu evi, icare akdinde belirtilen yıl sürecinde muhtaç olanlar için vakfetmesi caiz olur...Veya mahsulün sonra ermesi süresince dikili olan ağaçları kiralamışsa, onu icare akdine göre bu mahsulün süresi boyunca muhtaç olanlara vakfetmesi caiz olur, yani onun menfaatini vakfetmesi caiz olur. Ancak daimi olması şartıyla değil, bilakis aynı şekilde geçici olması şartıyla:

Mevsuatü'l-Fıkhiyye el-Kuvettiyye'de şöyle geçmektedir: [Hanefi, Şafii ve Hanbeli fakihlerinin çoğu, menfaatin vakfedilmesinin caiz olmadığını benimsemişlerdir. Zira onlar, vakfedilen malın, ayninin baki kalmasıyla birlikte faydalanılabilecek bir ayni olmasını şart koştukları gibi vakfetmenin kalıcı olmasını da şart koşmuşlardır (1)... Malikiler menfaatin vakfedilmesinin caiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Örneğin bir kişi belirli süreliğine bir ev kiralamış olsa, onun bu süre içindeki menfaatini vakfetmesi caiz olur ve onun sona ermesiyle vakfetmekte sona erer. Çünkü onlar arasında vakfetmenin kalıcı olması şart koşulmamıştır (2)...

(1) Muğni'l Muhtac 2 / 377, Şerhi Müntehâ el-İrâdet 2 / 492, Bedâ'i 6 / 220, Haşiyetü İbn Abidin 3 / 359... (2) Haşiyetü'd Desuki ala Şerhi'l Kebir 4 / 76 ve Şerhu's Sagir 2 / 298 Halep baskısı.] Bitti.

İkincisi: Şayet rakabe, sürekli olarak vakfedenin mülkiyetinde olursa vakfetmenin caiz olduğu yönünde ağır basan bir görüşte vardır ki konu hakkındaki sahih delillere göre bizim için racih olan da budur ve işte size açıklaması:

1- Anayasa Mukaddimesinin ikinci cildinde geçen 133. maddenin şerhinde şöyle geçmektedir:

(Her fert öşrî ve haracî arazisini mübadele etme ve sahibinden miras edinme hakkına sahiptir. Çünkü o, sahibinin gerçek mülküdür ve mülk hükümlerinin tamamı bunlara intibak eder. Bu ise öşrî arazi açısından açık bir durumdur. **Haracî arazi açısından olana gelince; haracî arazisinin mülkiyeti, mülkiyet bakımından aynen öşrî arazisinin mülkiyeti gibidir. Sadece şu iki husus dışında bu ikisinin arasında hiçbir fark yoktur: Birincisi: Sahip olunan malın aynı açısından. İkincisi: Arazinin üzerine gereken şey açısından.**

Sahip olunan malın aynı açısından olana gelince; öşrî arazinin sahibi onun rakabesine ve menfaatine sahip olurken haracî arazinin sahibi sadece onun menfaatine sahip olur. Bunun bir sonucu olarak da öşrî arazinin sahibi, sahip olduğu araziye vakfetmek istediğinde dilediği herhangi bir zamanda bunu yapabilir. Çünkü o, onun aynine, yani rakabesine sahiptir. Fakat haracî arazinin sahibi, sahip olduğu araziye vakfetmek istediğinde bunu yapamaz. Çünkü vakfetmede vakfeden kimsenin vakfettiği malın aynine sahip olması şarttır. Haracî arazinin sahibi ise arazinin aynine, yani rakabesine sahip olmayıp sadece onun menfaatine sahiptir. Çünkü haracî arazisinin rakabesi Beyt-ul Mâl'e aittir.

Arazinin üzerine gereken şey açısından olana gelince; öşrî araziye öşür veya yarı öşür, yani öşrî arazide nisap miktarına ulaştığında çıkan mala zekat gerekir. Haracî arazisine gelince; ekilsin yada ekilmesin, bitsin yada bitmesin, verimli yada verimsiz olsun, harac gerekir, yani devletin ona senelik olarak belirlediği miktar gerekir...) Bitti. Gördüğünüz gibi vakfetmek, haracî arazide caiz değildir. Çünkü vakfetmede, arazinin rakabesinin mülkiyeti şart koşulmaktadır. Haracî arazinin rakabesi ise Beyt-ul Mâl'e aittir. Bu yüzden onun sahibi, aynine sahip olmaz, bilakis menfaatine sahip olur.

2- Nitekim daha önce 13/2/2019'da konu hakkında bir soru-cevap yayınlamıştık. Belki siz, sorunuzda oraya işaret ediyorsunuz. Orada şöyle geçmiştir: (... Örneğin vakfedilen malın ayninin mülkiyetine sahip olmak vakfetmenin sıhhati için şarttır. Öşrî arazinin sahibi, sahip olduğu araziye vakfetmek istediğinde dilediği herhangi bir zamanda bunu yapabilir. Çünkü o, onun aynine, yani rakabesine sahiptir. Haracî arazinin sahibi ise sahip olduğu arazisini vakfetmek istediğinde bunu yapamaz. Çünkü vakfeden kimsenin vakfettiği malın aynine sahip olması şarttır. Haracî arazinin sahibi ise arazinin aynine, yani rakabesine sahip olmayıp sadece onun menfaatine sahiptir. Çünkü haracî arazisinin rakabesi Beyt-ul Mâl'e aittir.) Bitti.

3- Vakfetmenin sıhhati için rakabenin mülkiyetinin (menfaatinin aslının) şart olduğuna dair delillere gelince; bunlardan bazıları şunlardır:

- Buhari Sahihi'nde, İbn Ömer Radiyallahuma'dan şunu rivayet etmiştir: (Ömer İbn Hattab'a Hayber'de bir arazi isabet etti, o arazi hakkında emrini almak için Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gitti ve dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bana Hayber'den bir arazi isabet etti. (Şimdiye kadar) bana bundan daha kıymetli mal hiç isabet etmedi. Bunun hakkında bana ne emir buyurursun? (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle dedi: **إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا "İstersen arazinin aslını elinde tutar; (oradan gelecek mahsulü de) tasadduk edersin!"** Bunun üzerine Ömer o araziye **aslı satılmamak ve satın alınmamak, miras olarak alınmamak ve bağışlanmamak** şartıyla tasadduk etti. Ömer fakirler, akrabalar, köleler, Allah yolunda olanlar, yolcular ve misafirler arasında tasaddukta bulundu. O arazinin sorumluluğunu üstlenenin marufa göre ondan yemesinde veya mal sahibi olmaya kalkışmamak şartıyla bir dostuna yedirmesinde bir günah yoktur. Ravi dedi ki: Ben bu hadisi İbn Sirin'e rivayet ettim ve o şöyle dedi: Mal toplamaya kalkışmamak (olacak) dedi.)

- Buhari Sahihi'nde, İbn Ömer Radiyallahuma'dan şunu rivayet etmiştir: (Ömer bir malını Allah Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem döneminde tasadduk etmişti. Burası Semğ adında bir hurmalıktı. Ömer: Ey Allah'ın Rasulü! Ben çok değer verdiğim bir mal elde ettim ve onu tasadduk etmek istiyorum dedi. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: **تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا يُبَاعُ وَلَا يُوهَبُ وَلَا يُورَثُ وَلَكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ "Aslını tasadduk et. Satılmasın, bağışlanmasın, miras bırakılmasın. Ancak yalnızca meyvesi (geliri) infak edilsin."** Bunun üzerine Ömer, orayı tasadduk etti. Onun sadakası şöyleydi: Allah yolunda olanlara, özgürlüğünü kazanmak isteyenlere, fakirlere, misafirlere, yolda kalmışlara ve akrabalaradır. O arazinin sorumluluğunu üstlenenin marufa göre ondan yemesinde veya mal sahibi olmaya kalkışmamak şartıyla bir dostuna yedirmesinde bir günah yoktur.)

- Buhari Sahihî'nde, İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir: (Ömer'e Hayber'de bir arazi isabet etti, o arazi hakkında emrini almak için Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gitti ve dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bana Hayber'den bir arazi isabet etti. (Şimdiye kadar) bana bundan daha kıymetli mal hiç isabet etmedi. Bunun hakkında bana ne emir buyurursun? (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle dedi: **إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا "İstersen arazinin aslını elinde tutar; (oradan gelecek mahsulü de) tasadduk edersin!"** Bunun üzerine Ömer o araziye **aslı satılmamak ve satın alınmamak, miras olarak alınmamak ve bağışlanmamak** şartıyla tasadduk etti. Ömer fakirler, akrabalar, köleler, Allah yolunda olanlar, yolcular ve misafirler arasında tasaddukta bulundu. O arazinin sorumluluğunu üstlenenin marufa göre ondan yemesinde veya mal sahibi olmaya kalkışmamak şartıyla bir dostuna yedirmesinde bir günah yoktur. Ravi dedi ki: Ben bu hadisi Muhammed'e rivayet ettim. Mal sahibi olmaya kalkışmamak dediği yere geldiğimde Muhammed: Mal toplamaya kalkışmamak (olacak) dedi. İbni Avn: Bu kitabı okuyan bana haber verdi ki bu hadiste: Mal toplamaya kalkışmamak cümlesi varmış, dedi...)

Hakeza Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in hadisleri, vakfetmenin beyanı hususunda gayet açıktır ki bu da; vakfedilenin aynının (aslının) elde tutulması ve menfaatinin de Allah yolunda vakfedilmesidir. Vakfedilenin elde tutulması ise, onun elde tutulmadan ve vakfedilmeden önce elinde tutanın, yani vakfedenin rakabesine sahip olmasını gerektirir. Çünkü herhangi bir şeye sahip olmayan bir kişi onu elinde tutamaz. Zira bir şeyin elde tutulması, ona sahip olmakla olur. Çünkü o şeyin rakabesinde tasarrufta bulunacaktır. Eğer bir şeyin rakabesi onun değilse, onu elinde tutarak nasıl tasarrufta bulunacak?... Yukarıdaki hadislerde geçtiği üzere Ömer İbn Hattab Radiyallahu Anh Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem elinde tutmasını emrettiği şeyin rakabesine sahipti. Zira Radiyallahu Anhu şöyle demiştir: (Hayber'de bir arazi isabet etti, o arazi hakkında emrini almak için Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gitti ve dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bana Hayber'den bir arazi isabet etti. (Şimdiye kadar) bana bundan daha kıymetli mal hiç isabet etmedi. Bunun hakkında bana ne emir buyurursun?) Yani Radiyallahu Anhu bu araziye mülk edinmiş, onun arazisi olmuş, yani rakabesini mülk edinmiştir. Sonra gelmiş ve Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e onunla ilgili nasıl tasarrufta bulunacağını sormuştur... O zaman vakfetmenin meşruiyetine delalet eden hadis, aynı vakfedenin kişinin, onun rakabesine sahip olması gerektiği hususunda gayet açıktır... Yukarıdaki hadislerde geçtiği üzere Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle demiştir:

إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا... "İstersen arazinin aslını elinde tutarsın." **تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ... "Aslını tasadduk et"** **إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا... "İstersen arazinin aslını elinde tutarsın."** Haracî arazinin rakabesi, Müslümanların Beytu'l Mâl'inin elinde tutulmaktadır. Dolayısıyla sahibinin mülkü değildir ve sahibi sadece menfaatine sahip olur. Onun sahibi rakabesine sahip olmadığı ve rakabesi Betu'l Mâl'in elinde olduğu sürece o zaman rakabesini nasıl elinde tutacak ki?

4- Şerî delillerin buna intibak etmesinden dolayı bizim tercih ettiğimiz ve benimsediğimiz şey budur. Yani haracî arazinin vakfedilmesi caiz değildir. Ancak satılması, hibe edilmesi, onu veya bedelinin tasadduk edilmesi ve şerî olarak izin verilen tüm işlerin yapılması caizdir. Dediğimiz gibi rakabesinin mülkiyetini şart koşan vakfetmek bundan müstesnadır. Zira haracî arazinin rakabesinin mülkiyeti, Beytu'l Mâl'e aittir.

Üçüncüsü: Şu sorunuza gelince; (Arazide tasarrufta bulunurken vakfetmenin dışında öşrî veya haracî arazinin arasını ayıran başka hükümler de var mıdır?) Buna cevap şöyledir; bizler, yukarıda zikredilen iki hususun dışında haracî ve öşrî arazi hakkında tasarrufta bulunmakla ilgili başka farkların olduğunu bilmiyoruz. Yani öşrî araziye zekât ve haracî araziye de harac gerekir. İkinci husus ise, öşrî araziye vakfetmenin caiz olması ve haracî araziye vakfetmenin caiz olmamasıdır.

Bizim için racih olan ve benimsediğimiz görüş budur. Bilen ve hüküm verenlerin en hayırlısı Allah'tır.

Kardeşiniz

Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 21 Rabi'u'l Ahir 1440

M. 18/12/2019

Cevaba, Emir'in (Allah onu korusun) aşağıdaki web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<http://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/4008/>